

انواع عقل

از دیدگاه ملاهادی سبزواری

سید محمد حسینی نیک،* دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی، دانشکده حقوق و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اصفهان (خوراسگان)

سید هاشم گلستانی،** استاد گروه فلسفه، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان
فتحعلی اکبری،*** استاد گروه فلسفه دانشگاه اصفهان

چکیده

از عقل برداشتهای متنوع و متکثری شده و بتناسب این برداشتها، وظایف، اقسام و مراتب مختلفی برای آن در نظر گرفته شده است؛ از عقل فطری، نظری، عملی، عقل کل، عقل فعال و... گرفته تا مناط تکلیف و حتی ذمّ و گریز از عقل توسط عرفا و صوفیه. در این مقاله تلاش شده است با روش توصیفی-تحلیلی و در ضمن یک تقسیمبندی جدید از حیث وجودشناختی و معرفتشناختی، انواع عقل از دیدگاه ملاهادی سبزواری بررسی شود. در هستی‌شناسی عقل، عقل را بعنوان مرتبه‌یی از وجود یا بمثابة یک موجود بررسی میکنیم که در قالب عقول کلیه، عقول جزئی و عقول دهگانه بحث میشود و همچنین تبیین رابطه و تفاوت آنها اشاره میشود. از دیدگاه معرفتشناختی، عقل بمثابة قوه ادراکی انسان مد نظر است. عقل مطبوع و مسموع، عقل نظری و عملی و مراتب آنها و نیز عقل بسیط و عقل تفصیلی در ضمن معرفت‌شناسی عقل مورد بررسی قرار میگیرد.

یافته‌های پژوهش بیانگر آنست که در تبیین انواع عقل، گاهی مراد عقل انسانی (مراتب نفوس ناطقه، عقل جزئی یا عقل معاش) است و گاهی عقول غیر انسانی (عقول کلیه مفارقه)، و چون عقول صاعده و عقول نازل دو مرتبه از یک نوعند، در قوس صعود و نزول بهم میپیوندند. همچنین روشن میشود که مراد از عقلی که

عرفا نکوهش میکنند، عقل جزئی به کمال نرسیده و مشوش به اوهام است و این عقل بالملکه و مطبوع است که مناط تکلیف قرار میگیرد.

کلیدواژگان

انواع عقل
عقل اول
مناطق تکلیف
عقل کل
عقل فعال
ملاهادی سبزواری

مقدمه

در اهمیت موضوع عقل همین بس که بیشتر و شاید تمام فیلسوفان، عرفا و متکلمان اسلامی، بنحوی مسئله عقل را مطرح کرده و به تبیین ماهیت آن گریزی زده‌اند. حتی عده‌ای از آنها کتابی مستقل یا فصلی از کتاب خود را به این مسئله اختصاص داده‌اند و هر کدام علیرغم مکتب متفاوت فلسفی، کلامی یا عرفانی خود، بنحوی بدین مسئله پرداخته‌اند؛ از جمله ابن سینا، ملاصدرا^۱،

*.Email:mohammadhosseini@yahoo.com

** (نویسنده مسئول).Email:golestani305@gmail.com

***.Email:Armin141@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۷/۳/۲۰ تاریخ تأیید: ۹۷/۷/۱۰

۱. ابن سینا، رسائل، ص ۸۷.

۲. ملاصدرا، الحکمة المتعالیة فی الأسفار الأربعة، ج ۳، ص ۵۱۶.

۵۴۶؛ همو، الشواهد الربوبیة فی المناهج السلوکیة، ص ۲۴۱.